

Lewandowska, Stanisława

Gospodarka litewska w okresie przełomu politycznego (czerwiec-sierpień 1940 r.)

Dzieje Najnowsze 32/4, 133-146

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Stanisława Lewandowska
Warszawa

Gospodarka litewska w okresie przełomu politycznego (czerwiec-sierpień 1940 r.)

Publikowany poniżej tekst, obrazujący stan i przeobrażenia gospodarki litewskiej w okresie od czerwca do sierpnia 1940 r. jest fragmentem *Uwag o sytuacji w Wilnie i na Wileńszczyźnie* pióra Władysława Malinowskiego i Artura Salmana (Stefana Arskiego), członków powstałej już jesienią 1939 r. w Wilnie grupy lewicowo-socjalistycznej. W skład grupy wchodził m.in. również Henryk Greniewski, Waław Zagórski, Jan Dąbrowski oraz Zygmunt Mitzner. Grupa ta skupiała przede wszystkim grono dziennikarzy, literatów, artystów. Wielu z nich znalazło się tu już we wrześniu 1939 r. Do Wilna, gdzie pod rządami Litwinów panowały stosunkowo dogodne warunki dla działalności konspiracyjnej przybywało ze Lwowa i z Warszawy wiele osób zagrożonych aresztowaniami. Był tu także dogodny punkt przerzutowy do Szwecji, a potem do Londynu i Stanów Zjednoczonych. Grupa ta już w listopadzie 1939 r. opracowała dziesięciopunktowy manifest, który był pierwszą próbą nakreślenia programu socjalistycznego po wrześniu 1939 r. Mówiono w nim m.in., że „naczelnym celem walki polskich mas pracujących jest odbudowanie pełnej niezależności i niezawisłości politycznej Polski i ugruntowanie jej bytu w oparciu o zasady demokracji i sprawiedliwości społecznej”. Grupa wileńska wybrała swój Komitet Główny, a od 16 lutego 1940 r. rozpoczęła wydawanie pisma „Wolność”, od którego to tytułu wzięła swą początkową nazwę. Działalność konspiracyjna grupy polegała przede wszystkim na akcji propagandowej, przemycniczej i samopomocowej.

Kilka słów o samym dokumencie. Ów raport o sytuacji w Wilnie, którego tekst powielany znajduje się w aktach Archiwum Polskiej Akademii Nauk (III — 309, Oskar Lange, sygn. 261 nlb.) — jak wynika z listu O. Langego z 25 października 1940 r. do Adama Ciołkosza został przekazany prof. Langemu przez Władysława Malinowskiego, który — stwierdza to Lange w liście do Ciołkosza z 23 sierpnia 1940 r. — już w sierpniu był w Sztokholmie.

Dokument składa się z dwóch części. Część pierwsza — U schyłku reżimu Smetony (I. Położenie gospodarcze; II. Zagadnienia narodowościowe; III. Stosunki polityczne; IV Polska podziemna); część druga — Okres przejmowania władzy przez partię komunistyczną i władze sowieckie. Inkorporacja Litwy do ZSRR (I. Przeobrażenia polityczne w Litwie; II. Przebudowa gospodarcza w Litwie; III. Sytuacja w Wilnie. Społeczeństwo polskie wobec nowej rzeczywistości; IV Polska podziemna). Tak tedy fragmenty dotyczące stanu i przeobrażeń gospodarki litewskiej znajdują się zarówno w części pierwszej, jak i w drugiej dokumentu. Publikujemy go, ujednolicając jedynie zapis dat oraz wprowadzając kolejną numerację przypisów.

Sierpień 1940 roku

Władysław Malinowski, Artur Salman**Wstęp**

Uwagi niniejsze zostały napisane bezpośrednio po wyjeździe z Wilna. Nie mają one pretensji do wyczerpującego opisu. Ograniczają się głównie do podania spostrzeżeń, nasuwających się każdemu sumiennemu obserwatorowi wydarzeń. Nie podają nawet szczegółowej chronologii wydarzeń, dla ustalenia której wystarczy chociażby zestawienie faktów według depesz prasowych (zwłaszcza ELTY i TASSA). Uzupełnieniem byłoby systematyczne zestawienie informacji prasy miejscowej (prasa polska: „Kurier Wileński”, „Gazeta Codzienna”, częściowo „Dzień Polski”, wychodzący w Kownie, „Gazeta Ludowa” i w ciągu kilku dni „Prawda Wileńska”, organ okręgu wileńskiego Komunistycznej Partii Litwy)^a.

Opis poniższy dotyczy przede wszystkim stosunków w mieście Wilnie. W dużym stopniu są one charakterystyczne dla całej Wileńszczyzny. Wilno jest terenem, na którym znaczna część problemów Wileńszczyzny występuje w specjalnie jaskrawej postaci. Dzięki temu opis stosunków w Wilnie charakteryzuje częściowo stosunki w całej Wileńszczyźnie. Dotyczy to przede wszystkim małych miasteczek. Na wsi, z uwagi na specyficzne zagadnienie struktury agrarnej oraz mniejszą znacznie szachownicę narodowościową, szereg zagadnień przedstawia się inaczej. Zamieszczone tu uwagi, dotyczące wsi, będą miały raczej charakter fragmentaryczny.

W opisie sytuacji na Wileńszczyźnie zakładam na ogół, jako znany, stan sprzed 1 września 1939 r. oraz bieg wypadków do momentu objęcia władzy przez litewski reżim Smetony, oraz dalej — do ostatnich chwil tego reżimu (mniej więcej koniec maja 1940 r.). Czasem wskazane było przypomnienie niektórych zjawisk z okresu przed 1939 r. dla uwypuklenia przyczynowego związku wydarzeń.

W części I kolejność ustępów ma charakter oczywisty z punktu widzenia systematyczności opisu. W części II kolejność ustępów wyznaczona jest charakterem przemian, które zaszły. Tak np. na czoło wysunięte zostały przeobrażenia polityczne, które były jedyną istotną siłą motoryczną wszelkich innych zmian.

Część I — U schyłku reżimu Smetony*1. Położenie gospodarcze*

Pod względem gospodarczym wojna polsko-niemiecka dotknęła w minimalnym stopniu Wilno i Wileńszczyznę. Wprowadziła jedynie chaos gospodarczy, pogłębiony zakupami ludności, stojącej wobec perspektywy odcięcia od reszty kraju. Wileńszczyzna jako okręg biedny, daleki tak od absolutnej, jak i względnej (w ramach polskiego organizmu gospodarczego) samowystarczalności, znalazła się od razu w sytuacji trudnej. Okres gospodarki sowieckiej pogłębił znacznie trudności gospodarcze.

W związku z powyższym skutki gospodarcze polityki rządu litewskiego wpływały w różnym stopniu na poszczególne grupy ludności. Skutki te można zrozumieć jedynie przeprowadzając analizę składu zawodowego ludności w skrzyżowaniu ze składem narodowościowym.

Najsilniej dotknięta została gospodarczo ludność polska. Dawna polska biurokracja, sfery nauczycielskie, niektóre wolne zawody (np. adwokaci), profesorowie uniwersytetu itd. pozbawieni zostali całkowicie podstaw egzystencji. Te grupy zawodowe składały się przecież wyłącz-

^a *Próbie ukazania sytuacji gospodarczej Wilna m.in. na podstawie prasy zob. S. Lewandowska, Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej, Warszawa 1997.*

nie z Polaków. W mniejszym stopniu upośledzona została ludność żydowska, związana w dużym stopniu z przemysłem i handlem. Ludność białoruska (przede wszystkim ludność wiejska), najmniej gospodarczo odczuła politykę rządu litewskiego.

Ten układ rzeczy, mający swe podstawy w uwarstwieniu klasowym, świadomie był pogłębiany przede wszystkim przez antypolską politykę litewską. Proletariat Wileńszczyzny, zarówno żydowski, jak i polski, stosunkowo zresztą nieliczny, odczuł mimo wszystko dość silnie gospodarcze skutki polityki litewskiej (np. kolejarzy polscy, choć ci nieliczni, którzy pozostali na służbie, zarabiali lepiej niż za polskich czasów). Z biegiem czasu, gdy warunkiem kontynuowania pracy było posiadanie paszportu litewskiego, występować zaczęło coraz silniejsze bezrobocie. Rozładowywanie tego bezrobocia przy pomocy źle płatnych robót publicznych (np. budowanie szosy Kowno-Wilno) powodowało tylko wzrastające niezadowolenie wśród robotników.

Na tle przemian, które następowały, wyodrębniła się nowo powstająca „warstwa” — tych, którzy zarabiali na wojnie: wszelkiego rodzaju pośrednicy, tzw. macherzy, waluciarze (nielegalny handel walutami przybrał mimo zakazu duże rozmiary), handlarze złotem i drogimi kamieniami. W „branży” tej przeważało mieszczaństwo żydowskie, nie brakowało jednak również przedstawicieli zarówno mieszczaństwa, jak i inteligencji polskiej¹.

Położenie gospodarcze uchodźców, którego dodatnie ogólnogospodarcze skutki odczuwała Litwa, było na ogół zadowalające. Kilkunastotysięczna masa uchodźców polskich i żydowskich utrzymywana była przez Komitet Pomocy Uchodźcom: polski i żydowski, z funduszy zagranicznych, głównie amerykańskich. Zarówno Komitet Polski, jak i Żydowski składały wyczerpujące rzeczowe sprawozdania instytucjom finansującym. Tutaj interesuje nas stwierdzenie kilku faktów natury ogólnej: 1) Położenie gospodarcze uchodźców było zadowalające tak dalece, że dla miejscowego człowieka „kariera” było stać się uchodźcą. Niejednokrotnie było to dopuszczane przez KPU w wypadkach stwierdzonej wyjątkowej nędzy lub też zdarzały się wypadki wprowadzenia w błąd urzędników KPU, rejestrujących uchodźców. Było to możliwe wobec długi czas trwającej rejestracji, spowodowanej długotrwałą falą uchodźców z ZSRR. 2) W związku z powyższym uchodźcy, ludzie najedzeni, niepracujący, stanowili odcinającą się kategorię w społeczeństwie. Rozporządzali czasem wolnym, który nie musiał być zużytkowany na ciężką walkę o byt jak u ludzi miejscowych. 3) Uchodźcy żydowscy dzięki intensywniejszej pomocy z zagranicy żyli na znacznie wyższym poziomie niż uchodźcy polscy (nie dotyczy to ośrodka polskich literatów, dziennikarzy i artystów, który utrzymywany był przez Żydowski Komitet Pomocy Uchodźcom).

Likwidacja spółdzielczości polskiej przeprowadzona była szybko, jako element szowinistycznej polityki litewskiej. Polskim spółdzielcom wyznaczono likwidatorów i od razu zabroniono kontynuować działalność, wprowadzając na ich miejsce liczne ekspozytury spółdzielczości litewskiej. W ten sposób uniemożliwiono polskim spółdzielniom (zwłaszcza „Społem”) odegranie roli, łagodzącej częściowo przynajmniej ciężkie położenie ludności polskiej.

i Często zjawiskiem były tzw. panie z towarzystwa, operujące na czarnej giełdzie, które dzięki swej arijskości trudniły się zwłaszcza przemytem pomiędzy Litwą a General Gouvernement. Cała ta grupa, pracująca w warunkach dużego ryzyka zarabiała pierwszorzędnie. Gros ludzi z tej grupy zaczęło pracować w tym „fachu” w warunkach wojennych, w związku z utratą poprzednich warunków egzystencji. Charakterystyczne, że w opinii społecznej „zawód” ten nie powodował na ogół w owym czasie degradacji socjalnej.

Część II — Okres przejmowania władzy przez partię komunistyczną i władze sowieckie. Inkorporacja Litwy do ZSRR

2. Przebudowa gospodarcza w Litwie

Napięcie stosunków litewsko-sowieckich zasygnalizowała społeczeństwu „czarna” giełda: wzrost kursu dolara oraz kursu czerwońców i marek niemieckich. W miarę rozwoju napięcia stosunków litewsko-sowieckich wzrastała panika wśród szerszych rzesz ludności. Przejawiała się ona przede wszystkim w postaci zakupów. Zakupy, zwłaszcza w Litwie właściwej, przybrały bardzo duże rozmiary, ponieważ ludność posiadała duże ilości zteauryzowanych litów. W Wilnie i na Wileńszczyźnie ludność wobec braku gotówki czyniła znacznie mniejsze zakupy, ograniczając się jedynie do zakupów środków spożywczych i toaletowych (zwłaszcza mydła). Zmiana rządu i dalszy rozwój wypadków powodowały także zwiększenie się zakupów konsummentów. Przeciwdziałano panice zarówno poprzez reglamentację cen (dozwalając jedynie na nieznaczny wzrost cen niektórych artykułów), jak i przy pomocy rzucenia na rynek dużych ilości towarów (zwłaszcza artykułów spożywczych). Przy sprzedaży manufaktury (a z początkiem sierpnia także galanterii) wprowadzono obowiązek przedstawienia paszportu przez zakupującego.

Nazwisko i numer paszportu klienta kupiec obowiązany był wciągnąć do rachunku, którego odpis zatrzymywał, zarządzenie to działało w sposób odstrasżający zakupującego. Poza tym zastosowano represje wobec kupców chowających towary². Do końca lipca braki towarów w handlu detalicznym były jedynie chwilowe. Zasadniczo można było kupić wszystko po normalnych cenach i, praktycznie biorąc, w dowolnych ilościach. Braki niektórych towarów (np. buty, galanteria) zaczęły występować dopiero w ciągu sierpnia.

Po zmianie rządu rozpoczęły się na wielką skalę represje wobec osób posiadających zapasy. Przeprowadzono masowe rewizje, zapasy konfiskowano, nakładano grzywny, niekiedy nawet aresztowano³. Akcja ta, prowadzona już typowo według sowieckich wzorców, spowodowała pewne zahamowanie zakupów. Niezależnie od tego ograniczano wypłaty wkładów z instytucji kredytowych (do 250 litów miesięcznie). Zarządzenie to miało na celu uniemożliwienie ucieczki od pieniądza krajowego już to w drodze zakupów dóbr konsumpcyjnych, już to zakupów na „czarnej” giełdzie.

Zakupy konsumentów spowodowały znaczne ożywienie obrotów w handlu. Jeśli chodzi o pozostałe dziedziny gospodarcze, to reakcja była wręcz przeciwna: kompletny zastój i tendencja do likwidacji przedsiębiorstw. Proces ten zahamowały rozporządzenia, nakazujące pod surowymi rygorami utrzymanie przedsiębiorstw w pełnym ruchu. Ustał jednak całkowicie obrót przedsiębiorstwami (nikt nie chciał nabywać przedsiębiorstw) i nieruchomościami (domy w Kownie można było nabywać za 20-40% poprzedniej wartości).

Więć z jednej strony zareagowała wzmożonymi zakupami artykułów przemysłowych, z drugiej strony — niechęcią w dostarczaniu produktów do miast oraz wzmożoną ich konsumpcją własną (wybijanie inwentarza żywego). Na ogół należyte zaopatrzenie miast w owym

2 Można się było dostać do więzienia czasem już za kilkanaście kilogramów mąki czy cukru, znalezionych w kilkuosobowej rodzinie. Przeważającą część rewizji robiono na podstawie donosów, będących rezultatem porachunków osobistych.

3 W pewnym okresie na porządku dziennym było wyprzedawanie zapasów prywatnych, niekiedy po cenach niższych od rynkowych.

czasie zawdzięczać należy sprawnej i sprężystej działalności półpaństwowych spółdzielni litewskich („Maistas”, „Pienocentras”).

Prócz ożywienia na rynku dóbr konsumpcyjnych, niezwykle ożywienie występowało oczywiście na „czarnej” giełdzie. Z godziny na godzinę zmieniały się kursy walut, złota i drogich kamieni. Dolar dochodził do 45 i więcej litów⁴. Ożywienie to przerwały szalone represje: masowe rewizje w mieszkaniach „czarnogieldziarzy”, w kawiarniach, a nawet na ulicach. Kursy pod wpływem szalonego ryzyka posiadania walut spadły nieco⁵ w końcu lipca i z początkiem sierpnia kursy się trochę ustabilizowały (np. dolar na poziomie 27-35 litów).

Oto sytuacja, w jakiej znalazło się życie gospodarcze Litwy w okresie zaognienia stosunków sowiecko-litewskich oraz w pierwszym okresie po upadku regime'u Smetony.

Podstawowym zagadnieniem dla rządu Paleckisa było wpojenie w społeczeństwie przekonania, że nie nastąpią żadne zmiany gospodarcze, wobec czego nie ma powodu do paniki, „życie gospodarcze winno biec normalnym trybem”. Jeśli któryś z nowych urzędników w wywiadzie prasowym lub w przemówieniu powiedział cokolwiek o zmianach gospodarczych, natychmiast to oficjalnie odwoływano, a niekiedy nawet usuwano winowajcę niedyskrecji⁶. Szeroko głoszone i przekonywano, że Litwa zachowa nie tylko odrębność ustroju politycznego, ale też i przede wszystkim gospodarczego.

Przyznać trzeba, że mimo paniki cel częściowo osiągnięto. Poważna część społeczeństwa wierzyła temu lub wahała się⁷.

Mimo stagnacji życia gospodarczego (z wyjątkiem handlu detalicznego) utrzymywały się początkowo pozory normalnego funkcjonowania aparatu gospodarczego.

W pierwszym okresie zagadnieniem centralnym było wyłączenie Litwy ze składu ZSRR: „będzie czy nie będzie?” i znowu do chwili zebrania się Sejmu Ludowego zdania były podzielone. Gdy uchwała o wyłączeniu Litwy została powzięta, powstało nowe zagadnienie: „będzie czy nie będzie pełnej sowietyzacji?”. Tak było w szeregu zagadnień. Po każdym „będzie czy nie będzie...?” malała liczba tych, którzy liczyli na pewną odrębność ustroju Litwy. Jednocześnie z malaniem liczby tych, którzy wierzyli w szczerą oświadczeń rządowych, aparat państwa w nowych rękach zaczynał sprawniej funkcjonować (aparatus policyjny przestawiał się coraz sprawniej na służenie nowemu regime'owi), partia komunistyczna coraz wszechstronniej przejmowała spadek monopartii tautininków⁸, posługując się jako podstawowym narzędziem aparatem podporządkowanych partii komunistycznej związków zawodowych (w okresie przejściowym utrzymano organizację branżową związków zawodowych, w odróżnieniu od Sowietów, gdzie zakład produkcji jest jednostką organizacyjną związków).

⁴ Były dni, w ciągu których podaż pewnych walut spadła do zera.

⁵ Karą nakładaną na „waluciarzy”, prócz konfiskaty walut, było z reguły wysyłanie do obozów pracy przymusowej.

⁶ Tak np. usunięto jednego z dyrektorów departamentów Ministerstwa Rolnictwa, któremu wyrwało się coś w wywiadzie na temat zmian struktury rolnej.

⁷ Wśród powodzi wydawnictw i książek sowieckich, którymi zalano Litwę, sprowadzono również broszurę o Mongolii Zewnętrznej (Republika Ludowa Mongolii Zewn. jest niepodległym państwem o dominującym wpływie politycznym ZSRR). Tu ludzie szukali prototypu zmian, czekających Litwę — cały nakład broszury w ciągu jednego dnia został wyczerpany.

⁸ Symboliczne stało się przekazanie wszystkich agend i majątku ruchomego tej partii na rzecz Komunistycznej Partii Litwy.

Przebudowę gospodarczą ramowo zapowiedziały już pierwsze uchwały sejmu, wybranego w dniu 14 lipca 1940, który zebrał się w dniu 21 lipca 1940. Po tym posypały się dalsze uchwały i dekrety rządowe. Wszystko jednak odbywało się z zastosowaniem techniki zaskakiwania społeczeństwa, stawiania niejako wobec faktów dokonanych⁹.

Gdy zaczęły wychodzić dekrety, z których jasno już wynikał kierunek zmian, miał miejsce (a zwłaszcza w Litwie Kowieńskiej¹⁰) szereg prób obejmowania przedsiębiorstw, usuwanie właścicieli, wymierzanie sobie sprawiedliwości z pominięciem organów policyjnych itp.

Wszystkie te wypadki określano jako „szkodnictwo” i ostro z nimi walczone. Jako przykład utrzymywania porządku i walki z anarchią, pochodzącą z samorzutnego obejmowania przedsiębiorstw i wtrącania się do wewnętrznych spraw zakładów, przytaczam poniżej rozporządzenie, wydane w związku ze zmianami w przedsiębiorstwach handlowych:

„Zauważono, iż Komitety robotników i pracowników w przedsiębiorstwach handlowych nie ograniczają się do powierzonej im kompetencji, a przekraczając ją zaczynają administrować tymi przedsiębiorstwami: usuwają właścicieli, administratorów, kierowników i innych urzędników. Wyjaśnia się, iż do kompetencji Komitetów robotników i pracowników w przedsiębiorstwach handlowych należy jedynie prawo kontroli i załatwianie zawodowych spraw pracowników, lecz w żadnym wypadku nie administracja przedsiębiorstw. Ministerstwo Handlu donosi, iż właścicieli, administratorów, kierowników i innych urzędników można usuwać z przedsiębiorstw handlowych jedynie na podstawie zarządzenia Ministra Handlu. Wszystkie inne zwolnienia z obowiązków uważa się za bezprawne i nie posiadające mocy.

W związku z tym Minister Handlu w dniu 9 sierpnia br. wydał zarządzenie, które żąda, by:

1. wszystkie Komitety robotników i pracowników w przedsiębiorstwach handlowych powstrzymywały się od wtrącania się do administracji przedsiębiorstw handlowych, 2. powstrzymywały się od zwalniania z obowiązków właścicieli przedsiębiorstw, administratorów, kierowników i innych urzędników, bez zarządzenia Ministra Handlu, 3. po zauważeniu jakichś nienormalności w przedsiębiorstwach handlowych lub szkodzenia w pracy, należy natychmiast powiadomić Ministerstwo Handlu.

Przestępstwa w stosunku do tego zarządzenia karane będą według paragrafu 14 ustawy o gospodarce narodowej w czasie wyjątkowym”.

Były to więc przeobrażenia ustroju gospodarczego w majestacie prawa, a posługiwano się przeciw przewaźnie dawnym prawem faszystowskiej Litwy, wykonywanym w ogromnej większości przez zwolenników dawnego reżimu.

Ogólne ramy dla przeprowadzenia przebudowy gospodarczej stworzyła „Ustawa o gospodarce narodowej w czasie wyjątkowym” (Ustawa ta została wydana na podstawie uchwały Rady Ministrów z dn. 27 lipca 1940, działała jednak wstecz od dnia 10 lipca 1940 poczynając, gdyż szereg innych rozporządzeń, zmieniających ustrój gospodarczy zostało wydane wcześniej). Celem ustawy jest „ochrona gospodarki narodowej przed możliwymi niebezpieczeństwami przez wzmocnienie i koordynację sił wytwórczych kraju i zapewnienie ludności najpotrzebniejszych towarów”.

Zgodnie z tą ustawą Minister Skarbu ma prawo:

⁹ Tak np. hasła: fabryki robotnikom, ziemia chłopom, wyłączenie aparatu kredytowego wysunęła partia komunistyczna po wyborach w dniu zebrania się Sejmu Ludowego. Na kilka godzin przed zebraniem się sejmu masowo rozlepiano afisze z tymi hasłami.
io Wilno i Wileńszczyzna szły przez cały czas niejako w ogonie zmian na Litwie właściwej.

1) Tworzyć organizacje zawodowe, układać porządek ich prac oraz plan ich działalności, tudzież kontrolować ich wykonanie, 2) określać warunki wywozu i przywozu, udzielać zezwoleń oraz wydawać rozkazy odnośnie wywozu i przywozu oraz normować zagraniczne przedstawicielstwa handlowe, 3) regulować rozdział towarów krajowych i zagranicznych, 4) organizować siły wytwórcze kraju w celu podniesienia poziomu gospodarczego ludności, 5) oznaczać kontyngenty produkcyjne i sprzedażne dla poszczególnych towarów i rozdzielać je pomiędzy poszczególne przedsiębiorstwa, 6) inicjować uruchomienie zamkniętych przedsiębiorstw, 7) określać gatunki towarów, 8) określać normy konsumpcji towarów i warunki tworzenia zapasów, 9) nakazywać poszczególnym przedsiębiorstwom podział zapasów towarowych i surowców oraz energii i siły roboczej, 10) określać ceny i warunki kupna-sprzedaży, sekwestrować — domy, mieszkania, pokoje, place, regulować rozmieszczenie lokatorów i określać wymogi dla pomieszczeń, przeznaczonych na mieszkania i inne cele, 11) określać dochody właścicieli przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych i kredytowych oraz innych osób, jak najmniej określać sposoby użytkowania tych dochodów, 12) przedsięwziąć kroki, zmierzające do uniemożliwienia spekulacji papierami wartościowymi, walutą krajową i zagraniczną, cennymi metalami i innymi przedmiotami, 13) mianować zarządców w źle administrowanych przedsiębiorstwach przemysłowych, handlowych i domach.

Naruszenie przepisów, wydanych na podstawie niniejszej ustawy karane jest zesłaniem do obozu pracy przymusowej lub grzywną do 100 tysięcy litów, lub obiema karami łącznie. Poza tym przewiduje możliwość konfiskaty towarów, pieniędzy i papierów wartościowych.

Podstawowe zmiany ustrojowe, które nastąpiły w ciągu lipca i sierpnia 1940 r. można przedstawić następująco:

1) nacjonalizacja wielkich i średnich przedsiębiorstw aparatu kredytowego oraz nacjonalizacja zakładów ubezpieczeń (przy zachowaniu dawnego personelu technicznego dodanie komisarzy zakładów), 2) nacjonalizacja większych i średnich zakładów przemysłowych (wybór rad robotniczych, wyznaczenie komisarzy przedsiębiorstw przy zachowaniu w wielu wypadkach dawnych właścicieli jako kierowników procesu produkcyjnego lub jako kierowników administracyjnych). Jako dolną granicę wielkości przedsiębiorstw nacjonalizowanych ustalono zatrudnienie przez zakład co najmniej 20 robotników oraz w wypadku stosowania w zakładzie siły mechanicznej — 10 robotników. Ostatecznie o nacjonalizacji przedsiębiorstw decydowała specjalna komisja nacjonalizacyjna, 3) nacjonalizacja największych przedsiębiorstw handlowych oraz nadzór (wyznaczenie komisarzy) dla większych zakładów handlowych (obecnie ponad 150 000 litów rocznie — utworzenie komitetów robotniczych i pracowniczych bez prawa ingerencji w sprawy prowadzenia i administracji przedsiębiorstw), 4) wywłaszczenie w całości obszarów dworskich, majątków należących do instytucji religijnych i nadwyzek ponad 30 ha gospodarstw włościańskich i przygotowanie nadzielenia ziemi małorolnych i bezrolnych.

Charakterystyczne jest utrzymanie prywatnej własności drobnych zakładów przemysłowych, drobnych zakładów handlowych i gospodarstw włościańskich do 30 ha. To planowe zachowanie sektora gospodarki prywatnej jest bardzo istotne jako czynnik zapobiegający dezorganizacji życia gospodarczego. Drobny przemysł i drobny handel, specjalnie w strukturze gospodarczej Litwy, odegrał wcale poważną rolę. Nacjonalizacja drobnych zakładów musiałaby doprowadzić do bez porównania gorszego zaopatrzenia w towary szerokich rzesz ludności, znacznie pogłębiając chaos w życiu gospodarczym na skutek trudności administracyjnych w przejmowaniu drobnych zakładów. Zachowując sektor prywatno-gospodarczy rząd Paleckisa wywierał duży nacisk polityczny na właścicieli drobnych zakładów. Pod groźbą

represji właściciele drobnych zakładów musieli utrzymywać normalny tok pracy. Ta atmosfera zamieniła ich de facto w administratorów swych zakładów mimo utrzymania pozorów prywatnej własności¹¹.

Nacjonalizacja została poprzedzona zarządzeniem o obowiązku wpłacania całości utargów wszystkich przedsiębiorstw na konta bankowe¹², wszystkie wypłaty wobec innych przedsiębiorstw i instytucji winny się odbywać w drodze przelewów bankowych. Sumy na bieżące wydatki przedsiębiorstw były wypłacane na podstawie przedstawionych dokumentów (np. lista płacy). W zależności od typu przedsiębiorstw pewien nieznaczny procent utargu dziennego mógł być trzymany w kasie.

W ten sposób całość przemysłu i handlu została poddana kontroli państwowej. Gros obrotów zostało dopuszczone jedynie jako obrót clearyngowy. Zarządzenie to, poprzedzając zapowiedź nacjonalizacji, uniemożliwiło rabunkową gospodarkę właścicieli przedsiębiorstw. Jako uzupełnienie tego zarządzenia wyszły przepisy o zewidencjonowaniu wszelkich posiadanych zapasów surowców, półfabrykatów i wyrobów gotowych. W chwili nacjonalizacji przedsiębiorcy nie mieli już możliwości ukrywania na większą skalę surowców, półfabrykatów i wyrobów gotowych, nie mieli również możliwości wycofywania gotówki z przedsiębiorstw.

Wprowadzenie komitetów robotników i pracowników jako czynnika nadzorczego oraz komisarzy (w większych przedsiębiorstwach) było jedynie wykończeniem procesu nacjonalistycznego¹³.

Ogół znacjonalizowanych zakładów podlegał Ministerstwu Przemysłu. Dla koordynacji poczynań Ministerstwa rozpoczęto zwoływać komisarzy przedsiębiorstw, przedstawicieli partii komunistycznej i delegatów Ministerstwa. Zadania komisarzy znacjonalizowanych przedsiębiorstw określano następująco (cytuję wg sprawozdania ELTY z pierwszego zebrania komisarzy):

„Ustalono, iż według odpowiednich zarządzeń administracja, dyrektorowie i właściciele, jeśli są potrzebni, pozostają na swych miejscach dla wykonania normalnych obowiązków. Wraz z komisarzami i komitetami przedsiębiorstw ponoszą one odpowiedzialność za normalną pracę przedsiębiorstw. Komisarze przedsiębiorstw muszą śledzić, aby w przedsiębiorstwach nie było żadnych aktów sabotażu i aby zapewnić normalne warunki pracy. Komisarze przedsiębiorstw muszą starać się o zaopatrzenie w surowce, opał i kredyty, i w razie potrzeby zwracać się do odpowiednich urzędów z prośbą o pomoc, aby nie było przeszkód w pracy przedsiębiorstw. Komisarze przedsiębiorstw muszą dokonać spisów posiadanych surowców, obliczyć, na jaki czas posiadany zapas surowców wystarczy i ustalić braki surowców. Muszą oni obliczyć, ile potrzeba surowców na najbliższe 6 miesięcy, aby przedsiębiorstwa mogły normalnie pracować. Odpisy swoich różnych aktów komisarze muszą przedstawić do urzędu

11 Spotkałem szereg drobnych przedsiębiorców, którzy marzyli o nacjonalizacji swych zakładów. Rozmawiano w ten sposób: „Wreszcie skończy się pozorna swoboda, zaopatrzona na każdym kroku w groźbę więzienia czy zesłania. Ten stan rzeczy, który trwa, powoduje traktowanie mnie jako kapitalistę. Zyję ciągle w atmosferze lęku. Niech wreszcie przyjdzie nacjonalizacja — wtedy będę wolny. Odbędę krótszą lub dłuższą pokutę jako były kapitalista i wówczas znajdę pracę jako równouprawniony członek społeczeństwa”.

12 Przedsiębiorstwa, nie mające kont bankowych, musiały je utworzyć. Przedsiębiorstwa, posiadające kilka kont (czasem w różnych instytucjach kredytowych), miały wybrać jedno, resztę zaś zlikwidować.

13 Oczywiście ten ostatni etap wielokrotnie stanowił ogniwo istotne, jeśli chodzi o nieliczne wypadki, w których przedsiębiorcy udało się, mimo poprzednich zarządzeń, przeprowadzić pewne korzystne dla siebie operacje.

przedstawiciela Ministerstwa Przemysłu. W sprawach robotniczych przedstawiciele Ministerstwa stwierdzili potrzebę zachęcania robotników do podnoszenia wydajności pracy i sumiennego pełnienia dotychczasowych obowiązków. Na urlopy robotnicze mogą się udawać jedynie wówczas, jeśli nie przeszkadza to pracy przedsiębiorstw".

Od razu zastosowano w Litwie ostatecznie zdobycze gospodarki sowieckiej — powrót do jednoosobowego odpowiedzialnego kierownictwa (komisarza lub dyrektora) oraz propagandę systemu pracy stachanowskiej dla podniesienia wydajności czasu.

Jeśli chodzi o nacjonalizację ziemi, nowe władze znalazły się w dość trudnej sytuacji wobec przeprowadzenia po wojnie światowej daleko posuniętej reformy rolnej w Litwie właściwej¹⁴. W nieco lepszej sytuacji pod tym względem znajdowała się Wileńszczyzna, gdzie dopiero rząd litewski rozpoczął na większą skalę przeprowadzać reformę rolną. Trzeba było doprowadzić do końca dzieło reformy rolnej, tak jednak, aby możliwą była reklama udowadniająca, że właściwe przeprowadzenie reformy rolnej zawdzięcza się dopiero przewrotowi sowieckiemu.

W dniu 5 sierpnia 1940 r. Rada Ministrów, w wykonaniu uchwały Sejmu Ludowego z dn. 22 lipca 1940 o ogłoszeniu ziemi własnością narodu, tj. państwa, i o zaopatrzeniu w ziemię włościan bezrolnych i małorolnych, wydała ustawę o Państwowym Funduszu Rolnym. Według przepisów tej ustawy i wyjaśnień do niej (Rada Ministrów w dniu 7 sierpnia 1940 zatwierdziła wyjaśnienia Państwowej Komisji Rolnej do ustawy) na Państwowy Fundusz Rolny zajmuje się ziemię następujące: a) wszystkie ziemie państwowe oraz miejscowe ziemie samorządowe, które bezpośrednio nie są potrzebne państwu i samorządom; b) wszystkie ziemie obszarników z siedzibą, zabudowaniami, żywym i martwym inwentarzem. (Chodzi tu o właścicieli dworów, za których uważa się: a) posiadaczy wielkich dworów, pochodzących ze starego stanu ziemiańskiego, lub tych, którym przy wykonywaniu poprzedniej reformy rolnej pozostawiono „dworskie normy", b) byłych wysokich urzędników, przemysłowców, kupców i innych przedstawicieli burżuazji miejskiej oraz wielkich zarządców ziemskich, którzy władali dworami przy pomocy ekonomów lub socjalnych pełnomocników. Innym wielkim zarządcom ziemskim, jeśli oni, prowadząc gospodarstwa, stale w nich mieszkali, czerpiąc na swe utrzymanie dochody tylko z tych gospodarstw, pozostawia się normę do 30 ha); c) wszystkie ziemie kościelne, parafialne, zakonne i innych organizacji oraz zakładów religijnych; d) ziemie tych obywateli, którzy zamieszkują w miastach, sami na ziemi nie pracują i posiadają inne środki do życia, z wyjątkiem siedzib i działek ziemi nie większych jak 10 ha, należących do robotników, niższych urzędników, nauczycieli, a także osób, mających szczególne zasługi dla ludu litewskiego, nauki i sztuki (robotnicy, nauczyciele, pracownicy instytucji państwowych, społecznych i prywatnych, którzy sami żyli na wsi i pracowali w swych gospodarstwach, lub żyły i pracowały na nich ich rodziny — otrzymują normę do 30 ha); e) tę część ogólnego obszaru ziemi, która należy do gospodarstw włościańskich, większych niż 30 ha.

Przy takiej konstrukcji ustawy można było ogłosić: 1) że wywłaszcza się warstwę ziemian całkowicie, 2) że wywłaszcza się tych, którzy nie żyli na roli, czerpiąc z niej jedynie dochody, 3) że wyrówna się nierówności w obrębie warstwy chłopskiej.

Mimo stosunkowo małego zapasu ziemi, podpadającej nacjonalizacji, zdecydowano się zachować te gospodarstwa, które prowadziły racjonalną gospodarkę w zakresie hodowli bydła rogatego. W tych wypadkach zdecydowano się tworzyć sowchozy. Było to rezultatem doświad-

¹⁴ Nadzielony ziemią chłop litewski (przeważało na Litwie Kowieńskiej tzw. gospodarstwo kułackie) był od lat nastawiony zachowawczo.

czeń sowieckich, gdzie najsłabszym punktem gospodarki rolnej stał się stan pogłównia bydła rogatego.

Przybliżone dane, dotyczące reformy rolnej, ogłosiła Państwowa Komisja Ziemska¹⁵. Po opisanu 34 822 gospodarstw (łącznie z gospodarstwami włościańskimi powyżej 30 ha) otrzymano 585 701 ha ziemi, jako zapas Państwowego Funduszu Rolnego¹⁶.

Jednocześnie z ustawą o utworzeniu Państwowego Funduszu Rolnego wydano przepisy ustalające zaopatrzenie w ziemię włościan bezrolnych i małorolnych. Prawo otrzymania ziemi nadano włościanom bezrolnym posiadającym nie więcej niż 8 ha, robotnikom rolnym zamieszkującym po wsiach i małych miasteczkach bez różnicy płci, narodowości i religii.

Specjalne przepisy ustaliły pierwszeństwo otrzymania ziemi w obrębie masy, dopuszczonej do nadzielenia. Normy nadzielenia ziemią ustalono następująco: „Włościanom małorolnym we wsiach dodaje się tyle ziemi, by ogólny obszar tych gospodarstw podniósł się do 10 ha. Włościanom bezrolnym, robotnikom rolnym daje się ziemi nie więcej niż 10 ha”. W miejscowościach, leżących w pobliżu miast i miasteczek, norma powyższa może być zmniejszona do 50%. Rzemieślnicy wiejscy, których rzemiosło nie daje im środków do egzystencji i dlatego są zmuszeni zająć się rolnictwem, mogą otrzymać ziemi 2-3 ha.

Ustawa w paragrafie 11 uroczyście stwierdza, że „wszystkim włościanom i organizacjom społecznym ziemię daje się do użytkowania bezpłatnie i na czas nieograniczony”. Ustawa ustala prawo dziedziczenia gospodarstwa: „Włościanie mają prawo korzystać z ziemi im danej do czasu, dopóki jeden bezpośredni i prawny spadkobierca lub członek rodziny na niej pracuje”.

Ostateczny termin przeprowadzenia reformy rolnej ustala ustawa: wszystkie prace, związane z nadaniem ziemi bezrolnym i małorolnym, winny być ukończone do dnia 1 września 1940¹⁷.

W zakresie handlu zagranicznego w pierwszym okresie nie wprowadzono zasadniczych zmian, w szczególności nie wprowadzono ustawowo państwowego monopolu handlu zagranicznego. Jedynym zarządzeniem tymczasowym było zatrzymanie całego eksportu artykułów rolniczych do Niemiec¹⁸. Praktycznie rzecz biorąc, obrót z zagranicą uległ na ogół zahamowaniu. Przedsiębiorstwa wstrzymały się masowo od wykupywania towarów z komór celnych — rozporządzenie ministra nakazywało natychmiastowe wykupienie tych towarów. Nowe władze

i5 Dane te nie są ostateczne, gdyż wg komunikatu Państwowej Komisji Rolnej „liczba (585 701 ha) w ostatecznym wyniku może ulec pewnej zmianie, gdyż, jak z otrzymanych komunikatów widać, nie wszystkie komisje jednakowo dokładnie zrozumiały otrzymane instrukcje i w niektórych wypadkach ze względu na pośpiech nie zdążyły udzielić ścisłych informacji”.

i' Liczby te odnoszą się do Litwy łącznie z Wileńszczyzną. Na Wileńszczyźnie stosunkowo dużo ziemi zasilalo Państwowy Fundusz Rolny. (Same majątki Tyszkiewiczów: Walka, Zatrocze, Landwarów wynosiły ponad 3 500 ha). Jeśli abstrahować od tego, że liczba 585 701 ha obejmuje także Wileńszczyznę i porównać tę liczbę z ogólną powierzchnią gruntów ornych, łąk i pastwisk na Litwie właściwej przed wojną (według statystyki z roku 1936 — 3 858 tys. ha — zob. *Annuaire International de Statistique Agricole* 1937/38. Rzym 1939), okaże się, że do Państwowego Funduszu Rolnego weszło około 15 % ogólnej powierzchni ziemi użytkowanej rolniczo.

17 Nie ma jeszcze danych ostatecznych. Prasa wileńska donosiła na podstawie komunikatu Państwowej Komisji Ziemskiej, że do dn. 10 lipca 1940 wpłynęło 155 645 podań w sprawie otrzymania ziemi, a składanie dalszych podań odbywa się w szybkim tempie.

18 Obecnie toczą się pertraktacje gospodarcze sowiecko-niemieckie celem uregulowania wymiany gospodarczej Niemiec z b. Państwami bałtyckimi (zob. „*Neue Züricher Zeitung*” z 24 VIII 1940 r.).

utrzymywały w dalszym ciągu Komisję Handlu Zagranicznego, przeprowadzając jedynie reorganizację jej składu.

W zakresie obrotu wekslowego nie wprowadzono zasadniczych zmian. Sytuacja ułożyła się jednak w ten sposób, że przedsiębiorstwa nie znacjonalizowane wobec obowiązku wpłacenia gotówki na konta bankowe nie miały możliwości płacenia weksli. Banki zaś nie miały instrukcji co do dokonywania przelewów z tytułu weksli. Tylko takie zobowiązania wekslowe mogły być regulowane, które zostały merytorycznie umotywowane (wówczas następowały przelewy bankowe). W tym jednak wypadku zobowiązania finansowe z tytułu weksli nie mogły być regulowane. Co do zakładów znacjonalizowanych, to Minister Przemysłu wydał następujące zarządzenie: „Do czasu osobnego polecenia Ministra upaństwowione zakłady przemysłowe mają nie wykupywać weksli”.

Jeśli chodzi o gospodarkę pieniężną, to również nie przeprowadzono większych zmian. W pierwszym okresie, jako czynnik ciągłości i zaufania w stałość stosunków gospodarczych, zatrzymano dawnego ministra skarbu. Ustąpił on dopiero na wyraźną i kategoryczną prośbę o dymisję. Utrzymano lit jako jedyną walutę obiegową (na przyjmujących należność w rublach nakładano duże kary pieniężne). Ogłoszono, że wszystkie zobowiązania ubezpieczeniowe zostaną utrzymane w mocy i należy opłacać raty, przypadające od polis ubezpieczeniowych. Nie zdołano zahamować odpływu wkładów, czemu kres położyło dopiero rozporządzenie o wypłacie z kont miesięcznie do 250 litów. Mimo represji nie zdołano również zahamować ucieczki od pieniądza, która przejawiała się w zakupach dóbr konsumpcyjnych¹⁹. Zlikwidowano giełdy pieniężne i zakazano obrotu papierami wartościowymi, nakazując wszelkie papiery (polskie, litewskie i zagraniczne), znajdujące się w posiadaniu osób prywatnych i przedsiębiorstw oraz w portfelach instytucji kredytowych, złożyć do depozytu do Banku Litewskiego. Również sumy w obcych walutach i monety zagraniczne podlegały przymusowej wymianie. Obroty „czarnej” giełdy spadły pod wpływem szalonych represji (zob. wyżej), po pewnym jednak czasie doszło i na tym rynku do pewnej stabilizacji.

Całokształt tych rozporządzeń przekonywał publiczność o zbliżającym się terminie likwidacji odrębności walutowej Litwy²⁰. Ludność przyzwyczaiła się już do zaskakiwania. Mimo to, mimo ucieczki od pieniądza (dzięki stosunkowo sprawnej reglamentacji cen i zapasów towarów) siła nabywcza lita nie uległa (z wyjątkiem obrotów walutowych, złotem i szlachetnymi kamieniami) większym zmianom. Powodowało to utrzymanie standardu życiowego szerokich rzesz ludności, zwłaszcza że na szeroką skalę zastosowano podwyżki płac²¹. W niektórych zakładach doszło do podwyżek na skutek akcji robotniczych. Niezależnie od tego w dniu 7.8.1940. Rada Ministrów wydała rozporządzenie, ustalając normy ustawowe. Maksymalne wynagrodzenie ustalono na 1000 litów miesięcznie z tym, że „poszczególni ministrowie w porozumieniu z kontrolerem państwa mogą w drodze wyjątku specjalistom o wysokich kwalifikacjach pozwolić podnieść wynagrodzenie i ponad 1000 litów miesięcznie.

Jednocześnie ustawa ustala, że „wynajem robotników i pracowników do usług osobistych” pozostawia się na warunkach wolnej umowy między pracodawcą i pracownikiem.

19 Po wprowadzeniu kar za robienie zapasów dokonywało się przestawianie ich na tego rodzaju zapasy dóbr, które nie podlegały konfiskacie (np. każdy członek rodziny mógł mieć np. 1 wieczne pióro, 1 zegarek itp.).

20 Zbyt świeże było w pamięci rozporządzenie, unieważniające złoto polskie na Ukrainie i Białorusi.

21 Normy podwyżki płac we „wszelkich przedsiębiorstwach” zob. aneks.

Dla rozpatrywania spraw wynagrodzenia ustawa tworzy przy poszczególnych ministerstwach Komisje Norm Pracy oraz Ustalenia Norm Wynagrodzenia, złożone z przedstawicieli związków zawodowych i czynnika fachowego (określenie ustawy — „specjalni znawcy”). Komisje te mają poza tym przygotować nowe normy wynagrodzenia (podwyżki płacy obowiązywać mają od czasu przygotowania tych norm).

„Robotnikom rolnym niezależnie od wysokości wynagrodzenia poprzedniego podniesiono płace o 20% (Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dn. 9 sierpnia 1940 r.).

Niemal jednocześnie z akcją podwyżki płac przeprowadzono reformę podatku od dochodu z pracy, zmniejszając obciążenia niskich i średnich dochodów, a podwyższając nieco normy opodatkowania dochodów wyższych. Bardzo charakterystyczne jest ustalenie wolnego od podatku minimum dochodu w zależności od liczebności rodziny.

Całokształt tych zarządzeń — nie ulega wątpliwości — nie tylko utrzymał, lecz nawet podniósł siłę nabywczą klasy robotniczej na wsi i w miasteczkach.

Niezależnie od podwyżek płac zapowiedziano rozbudowę ubezpieczeń społecznych oraz poprawę warunków mieszkaniowych klasy robotniczej w drodze przesiedlania do mieszkań dawnej burżuazji z jednej strony oraz w drodze rozpoczęcia budowy mieszkań robotniczych z drugiej strony. Wydano ustawę o sekwestrze mieszkań, ustalając dość wysokie normy (1 pokój dla osoby samotnej, 2-3 dla rodziny).

Płaca miesięczna wolna od podatku wynosi:

Dla samotnego od 171 litów

Dla posiadającego:

1 członka rodziny od 210 litów

2 członków rodziny od 260 litów

3 członków rodziny od 300 litów

4 członków rodziny od 350 litów

5 członków rodziny od 390 litów

6 członków rodziny od 440 litów

7 członków rodziny od 480 litów

8 członków rodziny od 530 litów

9 członków rodziny od 570 litów

10 członków rodziny od 620 litów.

Ustawa ta wywołała popłoch wśród mieszkańców miast, zwłaszcza że niezależnie od niej (jeszcze przed jej wydaniem) rozpoczęto masowy sekwestr domów i mieszkań przede wszystkim dla pomieszczenia w nich instytucji i władz Armii Czerwonej. Domów mieszkalnych do końca sierpnia nie znacjonalizowano, nakazując regularnie płacić komorne i podatki.

Równoległe z polityką płac i zapowiedzianą reformą ubezpieczeń społecznych i warunków mieszkaniowych prowadzono energiczną akcję uruchamiania nieczynnych zakładów przemysłowych i zwiększanie zatrudnienia w zakładach czynnych. Zapowiedziano również całkowitą likwidację bezrobocia (rozpoczęto ogólną rejestrację bezrobotnych na tzw. Gieldzie pracy).

Oto przybliżony obraz stanu oraz przeobrażeń gospodarki litewskiej w okresie przełomu politycznego, który nastąpił w miesiącach od czerwca do sierpnia 1940 roku.

Narzuca się wprost pewne ogólne porównanie z przeobrażeniami, dokonanymi na terenach polskich, włączonych we wrześniu ubiegłego roku do Ukrainy i Białorusi Sowieckiej.

Pamiętać trzeba, że tereny te włączone zostały w okresie wojny polsko-niemieckiej. Życie gospodarcze tych terenów było całkowicie zdeorganizowane na skutek wydarzeń wojennych. W tym stanie rzeczy władze sowieckie zdecydowały się na natychmiastową sowietyzację, w trakcie której miano jednocześnie przeprowadzić odbudowę i organizację życia gospodarczego. Dezorganizacja i zniszczenia wojenne w połączeniu z natychmiastową sowietyzacją dało ten bezmiar nieporządku i pogłębienia dezorganizacji, jakiego byłem świadkiem na Ukrainie i Białorusi. Litwę Związek Sowiecki obejmował całkowicie w warunkach pokojowych, przy użyciu dawnego aparatu państwa litewskiego, przy użyciu metod stopniowych zmian i zaskakiwania społeczeństwa w celu zmniejszenia procesów antycypacji przyszłych zmian przez szerokie rzesze ludności. Mimo to okres przejściowy doprowadził w całej Litwie

- 1) do daleko posuniętej dezorganizacji życia gospodarczego,
- 2) do wyczerpania zapasów towarów (co przejawiało się już w ciągu sierpnia 1940 roku),
- 3) do całkowitego braku zaufania w stałość stosunków gospodarczych i przeświadczenia o szybkiej pauperyzacji całego społeczeństwa.

Ciężarem gospodarczym, nie do zniesienia przez aparat gospodarki litewskiej, stało się utrzymanie przeszło półmilionowej Armii Czerwonej, sprowadzonej na terytorium litewskie. Utrzymanie armii postawiło na porządku dziennym zagadnienie deficytu rolniczego Litwy (kraju eksportującego artykuły rolnicze). W tych warunkach perspektywy dalszego rozwoju, mimo propagandy metod stachanowskich i uruchamiania nieczynnych zakładów pracy, stały się rzeczywiście niewesołe.

Przed społeczeństwem litewskim stało rzeczywiste widmo ogólnej pauperyzacji, którą będzie pogłębiać rozpoczęty proces włączania Litwy w skład organizmu gospodarczego ZSRR. Dalsze utrzymanie standardu życiowego mas, który w okresie przejściowym (czerwiec-sierpień 1940) pozostał na tym samym poziomie lub nawet podniósł się dzięki polityce podwyżek płac itp., wydaje się niemożliwe wskutek wyczerpywania się poprzednio nagromadzonych zapasów.

Aneks

Normy podwyżki płac we „wszelkich przedsiębiorstwach”

Otrzymujący miesięcznie litów		Podnieść miesięcznie
od	do	%
-	80	30
80,01	100	25
100,01	110	24
110,01	120	23
120,01	130	22
130,01	140	21
140,01	150	20
150,01	160	19
160,01	170	18

Otrzymujący miesięcznie litów		Podnieść miesięcznie
od	do	%
170,01	180	17
180,01	190	16
190,01	200	15
200,01	210	14
210,01	220	13
220,01	230	12
230,01	240	11
240,01	250	10
250,01	260	9
260,01	270	8
270,01	280	7
280,01	290	6
290,01	300	5